

АКМЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена дослідженню нових підходів до визначення прикладних акмеологічних напрямів. Описано антитерористичну акмеологію, як самостійний напрям наукового пізнання у зв'язку з актуалізацією суспільної потреби в кадрах, які мають забезпечити високій рівень професіоналізму в антитерористичній діяльності.

Ключові слова: тероризм, акмеологія, антитерористична акмеологія.

Одним з напрямів формування державної системи боротьби з тероризмом є розвиток професійної майстерності та здібностей її фахівців, оптимальне формування їхньої професійної майстерності та здатності до ухвалення раціонального рішення в екстремальній ситуації. Основу менеджменту становить людський фактор, тобто знання суб'єктом своєї справи, уміння організувати власну працю і роботу колективу, зацікавленість у саморозвитку та творчій діяльності. В уявленні класичних акмеологічних концепцій центральною фігурою менеджменту виступає професіонал здатний бачити перспективи розвитку справи, якою він займається, який уміє швидко оцінювати реальну ситуацію, знаходити оптимальне рішення для досягнення поставленої мети. В ситуації антитерористичної операції, коли у протиборстві поєднуються терористи й сили спеціальних підрозділів, визначальну роль відіграє третя сторона – громадськість, від підготовленості та відношення якої до перших двох і залежить кінцевий результат їх протиборства. Участь третьої сторони конфлікту вимагає відношення до цивільного населення як до повноцінної складової системи протидії тероризму, принаймні у питаннях підготовки до дій в екстремальних умовах. Успіх антитерористичної діяльності, зокрема в частині профілактики та запобігання, в кінцевому рахунку визначається здатністю протистояти викликам терористів на різних етапах – від формування ставлення до них та обраних ними методів, до поведінки в умовах проведення антитерористичної операції, під час проведення якої у багатьох випадках грамотність дій, наприклад, заручників є запорукою збереження їх життя.

Специфічні умови праці фахівців системи боротьби з тероризмом вимагають від них ма-

ксимальної професійної майстерності, розуміння особливого статусу та ролі в процесі боротьби з тероризмом. Висока ступінь відповідальності учасників антитерористичної операції вимагає постійного вдосконалення інтеграційних характеристик їх фахового рівня, які не можна досягти без розроблення фундаментальних теоретичних концепцій спеціальної фахової освіти як невід'ємної складової системи боротьби з тероризмом будь-якого рівня [1].

Науково-теоретичній та методологічній розробці проблем боротьби із тероризмом присвячена певна кількість праць науковців різних спеціальностей. Слід зазначити суттєвий внесок українських дослідників тероризму у розвиток сучасної контртерористичної парадигми: В. Ф. Антипенка, В. П. Богданова, Т. С. Бояр-Созонович, В. О. Глушкова, В. С. Горбатюка, М. Г. Гуцало, В. П. Ємельянова, В. В. Крутова, В. А. Ліпкана, О. М. Морозова, А. С. Шаповалова та інших. Більшість з них присвячено кримінологічному аспекту тероризму та розробці оперативного-тактичних прийомів боротьби з терористичною діяльністю на рівні організації та планування антитерористичних операцій. Залишаються недостатньо вивченими концептуальні та методологічні засади фахової підготовки та особливостей формування професійної компетенції. За даною темою у педагогічній науці накопичено достатній фонд наукових знань з розробки теоретико-методичних основ формування професійної компетентності, у тому числі й за профілем військової служби та правоохоронної діяльності. Слід відмітити вагомий внесок таких дослідників, як А. М. Алексюк, М. В. Васирина, І. М. Богданова, О. В. Іванова, А. С. Морозов, А. А. Бодальов,

В. Т. Ганжін, А. А. Деркач, Н. В. Кузьміна, Е. В. Лузік, І. А. Колесникова, С. Д. Максименко, О. Д. Сафін, Г. М. Артюшин, В. А. Слассьонін, В. М. Синьов, Ю. М. Швалб та інші. Незважаючи на чисельні теоретичні й практичні розробки, пов'язані з окремими складовими акмеологічних основ управління розвитком професіоналізму представників спеціальних підрозділів суб'єктів боротьби з тероризмом, ступінь наукового вивчення даної проблеми в цілому залишається недостатнім.

Окреслене коло проблем визначає актуальність даної теми і створює умови для формування нових підходів до визначення прикладних акмеологічних напрямів. Необхідність науково-теоретичного дослідження підходів до акмеологічної роботи з розвитку не тільки фахівців спеціальних підрозділів, а й контртерористичних здібностей громадянського суспільства і обумовило мету даної статті.

Необхідність вдосконалення фахової складової системи боротьби з тероризмом – вимоги сучасності. Проте на тлі колосальних темпів розвитку технологічної складової системи боротьби з тероризмом, постійного вдосконалення інформаційного та технічного забезпечення, формування гармонійно розвиненої та підготовленої особистості співробітника, що повинен користуватися досягненнями технологічного процесу, явно запізнюється [1, 9]. Ми змушені це констатувати як основне протиріччя сучасної системи фахової підготовки та формування спеціальних здібностей як співробітників спеціальних підрозділів по боротьбі з тероризмом, так й інших фахівців – учасників антитерористичної операції. Особливе значення має контртерористична підготовка цивільного населення, яка відсутня навіть на мінімальному рівні – в обсязі знань та навичок власної безпеки, правил поведінки в разі захоплення у заручники або знаходження в місці проведення антитерористичної операції [2].

Останніми роками стали розвиватися нові наукові напрямки – акмеологія і синергетика, які є теоретичним підґрунтям акмесинергетичного підходу розвитку особистості людини та його трудової діяльності, або соціальних систем [3]. Активно впроваджуються у всі сфери професійної діяльності методи фундаментальної науки про вдосконалення людини – акмеології, яка розглядає шляхи досягнення результату в конкретних галузях наукового знання, таких як професійна, управлінська, політична,

військова, педагогічна та інші. Акмеологічність пронизує всю історію людства та демонструє безліч зразків у найрізноманітніших видах діяльності. Наукові передумови акмеології були розроблені в 144 році до н.е. Апполодором, представником Олександрійської школи. Акмеологія – наука про найвищі досягнення у сфері професійної майстерності. У перекладі з давньогрецької «акме» означає найвище досягнення, розквіт або квітучу пору, а «бути в акме» – перебувати на найвищому ступені розвитку. Акмеологія – це інтегрована галузь знань про досягнення людиною вершин творчості, освіти, професіоналізму, це теорія вищих досягнень людини і цивілізації. При цьому професіоналізм визначається як вищий щабель у розвитку людини як суб'єкта пізнання, праці, спілкування, а критерієм рівня професіоналізму є ступінь відповідності знань, умінь і навичок фахівця сучасним досягненням науки і практики в цій галузі [4].

Власне, сама історія боротьби з тероризмом та шлях становлення антитерористичних підрозділів, відповідно й професійної майстерності їх співробітників, з точки зору науки акмеології, формувалась як розповідь про вельми значні події, активними учасниками яких були видатні люди, починаючи з розповідей про Івана Богуна та Степана Бендеру, штурм палацу шаха Аміна до описів визволення заручників за матеріалами архівів «Альфи» та АТЦ при СБ України. Про пересічних осіб історики не пишуть, бо вони історію не створюють, а багато з тих, хто хотів перетворити історію, робили це насильницькими методами, або використовуючи активну терористичну діяльність. Майже всі дослідження боротьби з тероризмом мають не лише історичний, а й акмеологічний зміст. Зокрема, Павлові Судоплатову належить праця з історії диверсійної роботи та таємних операцій радянського періоду, Беньямін Нетаньяху доволі детально виклав тактику боротьби з сучасним тероризмом, а художньо-документальна повість Михайла Андрусика «Брати грому» – справжній літопис тактики й техніки боротьби визвольного-революційного підпілля УПА.

Антитерористична акмеологія – науково-прикладний напрям акмеології, що розвивається на стику суспільних, гуманітарних, природничих, військово-технічних наук; вивчає феноменологію та особливості індивідуальних і групових суб'єктів антитерористичної діяль-

ності, закономірності, механізми, умови та фактори їх продуктивного розвитку та діяльності при виконанні спеціальних професійних завдань. Її зміст охоплює проблеми теорії і практики розвитку та самореалізації не тільки службовців (у тому числі й військовослужбовців) і співробітників спеціальних підрозділів по боротьбі з тероризмом та колективів підрозділів, які беруть участь у заходах з моніторингу тероризму, або залучаються до проведення антитерористичної операції, а й громадянського суспільства, яке повинне мати навички й спеціальні знання з протидії тероризмові [4, 6].

Виникнення прикладної акмеології було обумовлено пошуком шляхів оптимізації методів розвитку особистості та формування спеціальних знань, вмінь, навичок і поведінкових стереотипів у складних соціокультурних умовах підготовки та проведення антитерористичної операції.

Інтегративний характер антитерористичної акмеології виражається у використанні цілісної архітектоніки – моделі, алгоритму та технології антитерористичної діяльності, яка забезпечує оволодіння оптимальним стилем ефективної співпраці в єдиному контексті життєвої стратегії. Основне завдання антитерористичної акмеології, базуючись на продуктивних засадах акмеології, професіографії, правовій, військовій та інших науках, теорії управління тощо, системно описати всі сторони антитерористичної діяльності (праці) та вимоги до макрохарактеристик індивіда, особистості, суб'єкта військової праці та індивідуальності. В ній відображені основні ознаки творчого потенціалу співробітника спеціального підрозділу по боротьбі з тероризмом – знання, уміння, навички, професійні позиції, індивідуально-діяльнісні особливості й акмеологічні інваріанти, які утворюють модель творчого фахівців [5, 11].

З точки зору акмеології, як науки про умови і чинники, які забезпечують вищий рівень досягнень у будь-якій галузі діяльності – професіоналізм визначається як вищий щабель у розвитку людини як суб'єкта пізнання, праці, спілкування [6, 10]. При цьому, критерієм рівня професіоналізму є ступінь відповідності знань, умінь і навичок фахівця сучасним досягненням науки і практики в цій галузі. Стосовно соціальних областей діяльності у фахівців системи «людина-людина» професійна ефек-

тивність залежить (більшою мірою, ніж це стосується фахівців інших систем) від володіння відповідними знаннями, рівня сформованості умінь і навичок формувати стосунки з іншими людьми, мати на них цілеспрямований психологічний вплив з метою спонукання до конкретних дій [7].

Інтеграційна складова акмеологічної роботи професійно-освітньої системи суб'єктів профілактики тероризму передбачає взаємодію спеціальної та масової освіти, яку інтегровано в систему освітніх закладів різного рівня, форми власності та підпорядкування (інтернальна форма), або реалізовано поза межами навчальних закладів та учбових центрів – в соціальних мережах, консультаційних центрах, шляхом самоосвіти (екстернальна форма) [6, 8]. Диференційна складова акмеологічної роботи професійно-освітньої системи суб'єктів профілактики тероризму виокремлена в систему спеціальних навчальних закладів та передбачає індивідуальний підхід до формування спеціального контингенту суб'єктів профілактики та протидії тероризму, задіяних в організації та проведенні контртерористично-профілактичних заходів або антитерористичної операції на різних етапах.

Акмеологічний потенціал – характеристика стану і тенденцій абстрактної складової здатності до специфічного типу діяльності – у нашому випадку антитерористичної (терористичної) за критерієм досяжності максимальних результатів. Акмеологічний потенціал є структуроутворюючою одиницею людського ресурсу терореного потенціалу і містить у собі [6, 10]:

– психофізіологічний потенціал – здібності і схильності людини, стан його здоров'я, працездатність, витривалість, тип нервової системи і т.п., це комплекс властивостей його організму, якість виховання, стан психіки та ціннісно-культурні риси, які в сукупності забезпечують можливість участі в контртерористичній (терористичної) діяльності.;

– кваліфікаційний потенціал – обсяг, глибину і різнобічність загальних і спеціальних знань, трудових навичок і умінь, що обумовлює здатність до роботи певного змісту і складності; характеризує підготовленість працівників до виконання трудових функцій і формує ставлення до роботи, трудову дисципліну, інтенсивність роботи;

– соціально-ідейний потенціал – рівень громадянської свідомості та соціальної зрілос-

ті, ступінь засвоєння норм ставлення до роботи, морально-ціннісні орієнтації, інтереси, потреби і запити в соціокультурній сфері, виходячи з ієрархії потреб людини.

Акмеологічна робота з розвитку контртерористичних здібностей громадянського суспільства, що проводиться суб'єктами системи профілактики тероризму, має зводитися до:

1) формування і зміцнення глобального співтовариства експертів і професіоналів-практиків, які здійснюють профілактику тероризму та соціально-активної частини громадянського суспільства, що підтримує контртерористичні зусилля;

2) руйнування ідеологічної бази тероризму і екстремізму;

3) розроблення фундаментальних теоретичних концепцій спеціальної фахової освіти як невід'ємної складової системи боротьби з тероризмом будь-якого рівня;

4) формування компетентної відповідальності громадянського суспільства, суб'єктів профілактики тероризму та учасників антитерористичної операції, постійного вдосконалення інтеграційних характеристик їх фахового рівня;

5) моніторингу соціально-психологічного стану суспільства в контексті його здатності протидіяти терористичним проявам;

6) моніторингу політичних, соціально-економічних та інших процесів в системі освіти та виховання, які впливають на ситуацію у сфері профілактики тероризму;

7) організації роботи по вивченню та популяризації вимог нормативно-правових актів з питань протидії тероризму, вимог до стану антитерористичної захищеності об'єктів, споруд та інших місць масового перебування населення, роз'яснення їх положень та громадський контроль виконання.

8) формування контртерористичної акмеології як окремого наукового напрямку;

9) позиціонування оптимальних стратегій профілактики та боротьби з тероризмом, ідейно-гуманістичне розуміння цілей та завдань протидії тероризму, координація зусиль усіх елементів соціальної системи, які мають забезпечити високий рівень професіоналізму в антитерористичній діяльності, в тому числі й громадянського суспільства;

10) контртерористичної підготовки населення;

11) сприяння впровадженню інноваційних

процесів у формування професіоналізму суб'єктів боротьби з тероризмом;

12) реалізація соціально-інформаційних технологій у сукупності із спеціалізованими, проблемно-орієнтованими інформаційними ресурсами (бібліотеками, базами даних, віртуальними мережами тощо);

13) формування спеціалізованого соціально-інформаційного мережевого сервісу (професійно-орієнтовану соціальну мережу), що пов'язує людей в мережевих спільнотах, спеціалізовані комунікаційні ресурси та ресурси накопичених за проблематикою профілактики тероризму інформаційних масивів.

Підсумовуючи зазначимо, що питання організації ефективної протидії тероризму, яке стало не тільки ключовим моментом внутрішньої політики багатьох країн, а й і актуальним питанням міжнародної взаємодії різних країн цілком залежить від якості організації й проведення акмеологічної роботи з розвитку контртерористичних здібностей громадянського суспільства, яка проводиться з метою забезпечення відповідного рівня його контртерористичної підготовки та задоволення суспільної потреби в кадрах, які мають забезпечити високий рівень професіоналізму при проведенні контртерористично-профілактичних заходів. Нові концепції протидії тероризму вимагають формування нового підходу до проблеми розвитку людини, оскільки результат антитерористичної операції залежить не тільки від рівня фахової майстерності співробітників спеціальних підрозділів, а й від поведінки та реакції заручників та решти цивільного населення, реакція якого на дії терористів, в кінцевому рахунку і є цільовою функцією їх діяльності. Основним елементом антитерористичної операції, однак, є громадянське суспільство, цивільне населення, від рівня спеціальної підготовки якого іноді залежить більш ніж від дій найкваліфікованішого рятувальника. Події під час сумнозвісного «Норд-Осту» найяскравіший тому приклад. Відповідно, антитерористична акмеологія, як самостійний напрям у зв'язку з актуалізацією суспільної потреби в кадрах, які мають забезпечити високий рівень професіоналізму в антитерористичній діяльності, має стати серйозною галуззю наукового пізнання.

Література

1. Крутов В. В. Методологічні підходи до підвищення ефективності боротьби з терориз-

мом в Україні / В. В. Крутов // Тероризм і боротьба з ним. – К., 2000. – Т.19. – С. 138 – 140.

2. Деникер Г. Стратегия антитеррора: факты, выборы, требования. Новые пути борьбы с терроризмом / Г. Деникер // Терроризм в современном капиталистическом обществе. – Вып. 2. – М., 1982. – С. 76–80.

3. Ліпкан В. А. Компаративний аналіз тероризму і злочинів терористичного характеру / В. А. Ліпкан // Актуальні проблеми держави та права: зб. наук. праць. -2000. – Вип. 8. – Одеса : Юридична література. – С. 224 – 230.

4. Деркач А. А. Психология развития профессионала : учеб. пособие / А. А. Деркач, В. Г. Зызыкин, А. К. Маркова. – М. : РАГС, 2000. – 124 с.

5. Гриб Н. Н. Информационно-психологическая сфера как ведущее звено системы противодействия терроризму / Н. Н. Гриб // Российский следователь. – 2004. – №6. – С.20–24

6. Рижов І. М. Основи теророгенності соціальних систем: монографія / І.М. Рижов. – К.

: Науково-видавничий відділ НА СБ України. – 2010. – 290 с.

7. Социальная коммуникация и социальное управление в экоантропоцентрической и семиосоциопсихологической парадигмах / Отв. ред. Т.М.Дридзе: В 2 кн. – М. : ИС РАН, 2000. – 155 с.

8. Дженикс Б. Интернациональный терроризм: новая форма конфликта / Б. Дженикс. – М. : Междунар. отношения, 1982. – 147 с.

9. Подберезкин А. Национальный человеческий капитал / А. Подберезкин // Том 3. – М. : МГИМО-Университет. – 2011. – 848 с.

10. Конюхов Н. И. Акмеология и тестология / Н. И. Конюхов, М. Л. Шакум. – М. : Рос­сийский салон, 1996. – 381 с.

11. Деркач А. А. Акмеология: личностное и профессиональное развитие человека. – Кн. 2. Акмеологические основы управленческой деятельности / А. А. Деркач. – М. : РАГС, 2000. – 536 с.

И. Н. Рыжов

Акмеологические основы антитеррористической деятельности

Статья посвящена исследованию новых подходов к определению прикладных акмеологических направлений. Описано антитеррористическую акмеологию, как самостоятельное направление научного познания в связи с актуализацией общественной потребности в кадрах, которые должны обеспечить высокий уровень профессионализма в антитеррористической деятельности.

Ключевые слова: терроризм, акмеология, антитеррористическая акмеология.

I. Ryzhov

Acmeological basis of the antiterrorist activities

The article deals with the new approaches to determining applied acmeological directions. The author describes anti-terrorist akmeology as a separate branch of scientific knowledge relating to the mainstreaming of public personnel requirements, which should provide a high level of professionalism in anti-terrorism activity.

Key words: terrorism, acmeology, antiterrorism acmeology.